

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: «Технології формування пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку засобами української народної казки»

Виконала: студентка 2 курсу Dob1-M17z
групи, спеціальності 012
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Якоб Олена Василівна

Керівник: **Газіна І. О.**, канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти

Рецензент: **Гудима Н. В.**, канд. філ. наук,
доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти

Кам'янець-Подільський – 2018

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретичні аспекти використання казки у роботі з дітьми дошкільного віку.....	9
1.1. Роль та місце національної культурної традиції у сучасній системі навчання та виховання	9
1.2 Казка як один з основних жанрів українського фольклору. Її суспільне значення.....	15
1.3 Історичний аспект дослідження розвитку казки.....	21
1.4 Психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку.....	25
Висновки до 1 розділу.	28
Розділ 2. Казки як засіб розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.....	30
2.1 Пізнавальна активність дітей дошкільного віку її роль у становленні особистості.....	30
2.2 Роль казки у формуванні та розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.....	35
Висновки до 2 розділу.....	39
Розділ 3. Експериментально-дослідна робота з перевірки ефективності навчально-виховних технологій з розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами української народної казки.....	41
3.1 Програма експериментально-дослідної роботи.....	41
3.2. Констатувальний експеримент.....	48
3.3. Впровадження експериментальної методики. Формувальний експеримент.....	54
3.4 Контрольний етап педагогічного експерименту. Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи.....	68
Висновки до 3 розділу.....	76
Загальні висновки.....	78

Список використаних джерел.....	81
Додатки.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні стали незаслужено забуватися ефективні і перевірені способи і засоби впливу на дитину такі як казки, адже вони є одним з найдавніших засобів морального, етичного виховання дітей, а також розвитку їх пізнавальної активності. Використовуючи казку, дитину можна навчати, ознайомлювати з навколишнім світом, формувати допитливість. Казка активізує пізнавальні потреби дитини на всіх етапах її зростання і у різних видах діяльності: грі, навчанні, праці.

За допомогою казки можна підвищувати інтерес до навчання, підкріплюючи самостійність у дитячій діяльності. Казки дійшли до нас з минулого, однак не втрачають своєї актуальності й сьогодні. На жаль, сучасні діти виховуються не скільки на народних казках, скільки на диснейвських мультфільмах, які не лише далекі від традиційних українських ментальних рис, а й не завжди спрямовані на розвиток пізнавальної активності дітей. Учені вважають це великим упущенням у справі навчання та виховання дітей, так як це утруднює розвиток їх пізнавальної активності. Варто зазначити, що багато сучасних дітей не знають навіть таких відомих казок як: «Колобок», «Червона Шапочка», «Ріпка», не знають рахівних казок, казок які розвивають мовлення, пам'ять, уяву, фантазію тощо. У дитини в період дошкільного віку за допомогою казки можна розвивати пізнавальну активність, а також допомогти інтерпретувати навколишню дійсність. Тому вищезазначене актуалізує написання магістерської роботи на тему: «Технології формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами української народної казки».

Об'єктом магістерської роботи є процес розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

Предметом магістерської роботи є казка, як засіб розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

Мета роботи полягає у здійсненні аналізу змісту та особливостей виховних технологій в основі яких лежить використання казки як засобу формування та розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

Завданнями магістерської роботи виступають:

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми. Зокрема, охарактеризувати українську народну казку як вагомий засіб навчання та виховання.
2. Проаналізувати казку як один з основних жанрів українського фольклору.
3. Окреслити основні аспекти дослідження казки як суспільного явища.
4. З'ясувати психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку.
5. Проаналізувати суть пізнавальної активності та з'ясувати її роль у становленні особистості дитини дошкільного віку.
6. Визначити роль казки у формуванні та розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку
7. Здійснити експериментально-дослідну роботу для перевірки ефективності навчально-виховних технологій з розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку засобами української народної казки
8. Розробити рекомендації щодо оптимізації процесу формування та розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку за допомогою казки.

Гіпотеза дослідження: за умови цілеспрямованого використання засобів української народної казки у роботі з дітьми дошкільного віку будуть створені сприятливі умови для формування та розвитку в них пізнавального інтересу та відбуватиметься спонукання їх до пізнавальної активності, що, своєю чергою, є вкрай важливими чинниками успішного навчально-виховного процесу в ЗДО.

Методи дослідження:

1. теоретичний (аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження);
2. експериментальний (проведення констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту).

Теоретична значущість полягає у тому, що матеріал магістерської роботи може бути використаний для написання рефератів, курсових, проектів, бакалаврських робіт схожої тематики, написання наукових статей, доповідей, для участі в конференціях.

Теоретичну базу дослідження склали наукові та методичні праці сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених: психологів, педагогів та культурологів.

Відтак, сама постановка теми досліджуваної проблеми зумовила необхідність її розгляду у поєднанні таких наукових галузей, як: педагогіка, психологія, літературознавство. Проблеми виховання дітей дошкільного віку досліджували корифеї української педагогіки (В. Сухомлинський) [43; 44 60]; психологи (І. Бех, О. Кононко, Т. Кричківська, В. Мухіна) [9; 10; 28; 35].

Велике значення для розробки сучасних підходів та методів навчально-виховної роботи в сучасних закладах дошкільної освіти мають концепції розвитку українського дошкілля, розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською [4; 5; 38; 39; 40].

Дослідження психологічних особливостей розвитку особистості дитини дошкільного віку містяться в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів І. Беґа, Д. Ельконіна, О. Кононко, Т. Кричківської, Г. Люблінської, В. Мухіної [9; 10; 26; 27; 28; 35]. Так на значенні дошкільного дитинства в процесі виховання особистості акцентує увагу автор концепції особистісних цінностей, відомий український вчений І. Бех, наголошуючи на тому, що саме в цей віковий період «...починають формуватися високі соціальні мотиви і благородні почуття». У той же час, дослідник підкреслює, що однією з головних умов ефективного виховання дошкільників є врахування їх вікових психофізіологічних особливостей [10, с.158-159].

Також слід виділити роботи О. Кононко, зокрема її монографію «Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід)». У даній праці авторитетна українська вчена, досліджуючи психологічні механізми та педагогічні умови особистісного становлення дітей дошкільного віку, зокрема, велику увагу приділяє формуванню їх свідомості та самосвідомості. При цьому, на наш погляд, є важливим її висновок, що такі види діяльності дошкільника як самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання, саморегуляція, які в цьому віці лише зароджуються, відіграють важливу роль в його особистісному становленні [27, с.68].

Численними психолого-педагогічними дослідженнями визнано педагогічний потенціал художньої літератури у вихованні дітей дошкільного віку (Н. Карпінська, Л. Стрелкова, Н. Химич та інші); а одним з її дієвих засобів виокремлюється дитячий фольклор і, передусім, казка як невід'ємний складник рідної культури.

Елементи наукової новизни полягають в тому, що на рівні магістерської роботи *обґрунтовано* педагогічні умови здійснення навчально-виховного процесу з використанням потенціалу української народної казки, спрямованого на формування та розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку; визначено критерії та показники; схарактеризовано рівні пізнавальної активності у дітей дошкільного віку. *Уточнено* сутність поняття «пізнавальна активність» стосовно дітей дошкільного віку. *Набули подальшого розвитку* форми і методи формування пізнавальної активності у дітей дошкільного віку засобами української казки.

Практичне значення дослідження. Матеріали магістерської роботи можуть бути використані вихователями безпосередньо в практичній роботі з дітьми дошкільного віку, студентами для підготовки до семінарських занять, написання кваліфікаційних робіт та під час педагогічної практики, батьками при підготовці дитини до навчання в школі.

База дослідження. Дослідно-експериментальною базою дослідження є ЗДО №2, с.м.т. Дубове Тячівського району, Закарпатської області. Терміни проведення експериментального дослідження: жовтень 2017 р. – травень 2018 р.

Вибірка. Усього в дослідній роботі брали участь діти двох старших груп ЗДО кількістю 30 осіб.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У ході написання магістерської роботи дійшли до таких висновків:

1. Для того щоб сформулювати цілісне уявлення про досліджувану проблему магістерської роботи, було висвітлено такі основні поняття: “казка”, “пізнавальна активність”, “дитина”, “дитина дошкільного віку”. Ключовим поняттям було “казка”. У загальному можна сказати, що казка – це один з основних жанрів фольклору. Будь-яка казка з наукового погляду являє собою епічний, прозаїчний твір з побутовим, авантюрним або чарівним нахилом, побудований на основі вигаданого сюжету. Очевидно, що казка виросла з міфу. Але, якщо героями міфів є всілякі боги, то героями казок можуть бути звичайні люди й тварини. У цілому поняття “казка” виникло з усної народної творчості, вперше науково була вжити у 1596 р. у граматиці Лаврентія Зизанія “Лексисъ сиречь речения”. Розвиток казки має бурхливий характер і актуальна у роботі з дітьми дошкільного віку.

2. Дошкільне дитинство - період інтенсивного накопичення фізичних, розумових і духовних сил. У цей час бурхливо зростає весь організм дитини, зокрема активно розвивається мозок, обумовлюючи ускладнення процесів вищої нервової діяльності. У дитини з'являються нові можливості для аналізування та синтезування всього, що відбувається з нею та навколо неї; у корі великих півкуль головного мозку виникають нові зв'язки; накопичуються і систематизуються враження та уявлення про світ. Основними особливостями дошкільного віку є те, що складається нова соціальна ситуація розвитку, провідною діяльністю стає гра, під час якої дошкільники опановують інші види діяльності, виникають важливі новоутворення у психічній та особистісній сферах, відбувається інтенсивний інтелектуальний розвиток дитини, формується готовність до навчання у школі. Провідною діяльністю для даної соціальної ситуації розвитку є сюжетно-рольова гра діяльність, у якій діти беруть на себе ролі дорослих

людей і узагальнено, у спеціально створених ігрових умовах відтворюють їхні дії та стосунки між ними.

3. У магістерській роботі згідно з завданнями було охарактеризовано пізнавальний розвиток дитини дошкільного віку, що являє собою навколишній світ, а також засвоєння нової інформації, запам'ятовування, розв'язання певних завдань. Серед них виділяють відчуття і сприймання, пам'ять, мислення, уяву. Необхідною умовою протікання психічних процесів є увага. Мова і мовлення постають одним із засобів мислення та розуміння. Науково-психологічний підхід вимагає аналітичного розгляду процесів пізнання, однак у реальному житті всі вони взаємопов'язані. У роботі з дітьми дошкільного віку використовують різні види казок. Для розвитку пізнавальної активності використовують такі види казок як: психологічно-повчальна казка, дидактична, казка з завданнями.

4. Згідно мети магістерської роботи, була розроблена програма експериментального-дослідження рівня розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Були розроблені методики, що склалися з ряду психодіагностичних тестів для визначенні рівня розвитку кожної складової пізнавальної активності дітей дошкільного віку. У відповідності до програми була висунута гіпотеза, а саме: рівень розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку є низьким. Однак, у результаті експериментального дослідження гіпотеза спростувалася, бо діти дошкільного віку виявили середній рівень розвитку пізнавальної активності. Всього в експериментальному дослідженні брали участь 30 дітей дошкільного віку (дві групи по 18 та 12 дітей у кожній).

5. За для розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку рекомендується використовувати такі народні казки як: “Колосок”, “Коза-дереза”, “Ріпка” та інші. Такі казки сприймаються дітьми набагато легше і зрозуміліше. Зацікавлюють своїм незвичайним змістом і сприяють розвитку кожної складової пізнавальної активності. Також пропонується використовувати казки з завданнями, які сприяють тому, щоб діти самі

переглядали знову і знову улюблені казкові розповіді, з метою вирішення різних пізнавальних завдань.

Отже, проаналізувавши види казок було складено рекомендації щодо оптимізації розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку за допомогою казки, стимулювання розвитку кожної складової пізнавальної активності дошкільнят. Було перераховано назви казок відповідно до кожного виду та охарактеризовано дію кожної з них на дитину дошкільного віку.

За допомогою отриманих результатів експериментального дослідження кожної складової пізнавальної активності дітей дошкільного віку, можемо зробити висновок, що рівень розвитку пізнавальної активності дошкільників був низький, але за допомогою використання навчальних та виховних можливостей української народної казки ми змогли підвищити їхній рівень розвитку, що й підтвердило гіпотезу нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антологія педагогічної думки Древньої Русі і Руського державства XIV – XVII століть. / Сост. Бабишин С. Д., Митюрів Б. Н. Москва : Педагогіка, 1997. 363 с.
2. Антологія педагогічної думки Української ССР / Сост. Н.П.Калениченко. Москва : Педагогіка, 1988. 564 с.
3. Артемова Л. В. Театр і гра. Вдома, у дитячому садку, в школі. Київ : Томіріс, 2002. 291 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. 2012. № 1. С. 6 - 9.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
6. Бибко Н. С. Обучение воспринимать сказки // Начальная школа. 1988. №5. С. 36-42.
7. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В.Маршицька, С. Нечай : за заг. ред. Н. Гавриш. Харків : Мадрид, 2015. 220 с.
8. Березовський І. Українські народні казки про тварин. Київ : Наук, думка, 1979. 111 с.
9. Бех І. Д. Виховання особистості / У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
10. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
11. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник . Київ : Либідь, 2003. 204 с.
12. Беленька Г. В. Навчання через казку // Дошкільне виховання. 2004. № 1. С. 14-17.
13. Богуш А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання

// Виховання і культура. 2001. № 1. С. 4-10.

14. Богуш А. М. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. Одеса : ПИТІ АПН України, 2002. 239 с.
15. Брежнева О. Формування пізнавальної активності у дошкільнят // Дошкільне виховання. 1998. №2. С. 12-14
16. Бреусенко-Кузнєцов О. А. Казкотерапія : теоретичні основи і застосування в освіті та соціальній роботі // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. статей. Київ : Міленіум, 2008. Вип. 20 (23). С. 3-12.
17. Бріцина О. Ю. Українська народна казка. Київ : Наук. думка, 1989. 21 с.
18. Бурова А. К. Дидактичні ігри: організація та керівництво // Дошкільне виховання. 2002. №2. С. 43-45
19. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 190 с.
20. Великий сучасний словник сучасної української мови / Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
21. Венгер Л. А. Восприятие и обучение. Москва : Педагогика, 1969. 274 с.
22. Венгер Л. А., Мухина В. С. Психология. Москва : Просвещение, 1988. 366 с.
23. Виховує мистецтво : активізація творчості дошкільників засобами мистецтва : метод, посібник / Кириченко Н. Т., Науменко Т. І. Київ : ІЗМН, 1998. 99 с.
24. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л.В.Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
25. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : СОЮЗ, 1997. 224 с.
26. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 1991. 386 с.
27. Годовикова Д. Формування пізнавальної активності // Дошкільна виховання. 1986. № 1. С. 68-73.
28. Гордієнко С. Деякі методичні поради щодо активізації пізнавальної

- діяльності дітей // Початкова освіта. 2004. № 37. С. 24-29.
29. Давидюк В. Чи казка справді небилиця? Луцьк : Настир'я, 1993. С. 27-29.
 30. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Наук. керів. В. О. Огнев'юк. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.
 31. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Розвиток українського мовлення у дошкільників. Програма-довідник. Київ : Освіта, 1995. 95 с.
 32. Дорошенко С.І., Вашуленко М.С., Мельничайко О.І. та ін. Методики дошкільного виховання: Навч. пос. Київ, 1992. 464 с.
 33. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка. Київ : Вища школа, 1987. 111 с.
 34. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія // Дошкільне виховання. 2010. №4. С. 8-11
 35. Еникеев М.И. Психологический энциклопедический словарь. Москва : ТК Велби, 2008. 560 с.
 36. Емоційний розвиток дитини / Упоряд. С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 112 с.
 37. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія. / Упорядник Борисова З. Н., Смаль В. З. Київ : Вища школа, 1974. 320 с.
 38. Закон України «Про дошкільну освіту» : За станом на 25 листопада 2005 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. Київ : Парламентське видавництво, 2005. 31 с.
 39. Закон України «Про дошкільну освіту»; Закон України «Про охорону дитинства». Київ : Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. 56 с.
 40. Запорожец А. В. Избранные психологические труды: В 2 т. Москва : Педагогика, 1986. Т. 1. 318 с.
 41. Карнаухова А. В., Машовець М. А. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект // Вихователь-методист

- дошкільного закладу. 2012. № 7. С. 20-24.
42. Комарова Т. С. Дошкольный возраст: проблемы развития художественнотворческих способностей // Дошкольное воспитание. 1998. № 10. С. 65-68. *
 43. Кононко О. Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція) О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
 44. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (у дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вузів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.
 45. Концепція дошкільного виховання в Україні (проект). Київ : Освіта, 1993. 16 с.
 46. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Освіта, 1986. 609 с.
 47. Крок за кроком в Україні : посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова, О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г.В.Сухорукова; за заг. ред. С. Чередниченко. Київ : Кобза, 2003. 384 с.
 48. Крутій К. Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей // Дошкільна освіта. 2008. № 2 (20). С.9-20.
 49. Кулачківська С. С., Ладивір С. О. Я – дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку. Київ : Нора-прінт, 1996. 75 с.
 50. Кучерявий О. Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості (Аспект самоформування вмінь організувати творчість дітей) : навч. посібн. Київ : ІЗМН, 1998. 156 с.
 51. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1974. 355 с.
 52. Мухина В. С. Детская психология. Москва : Просвещение, 1985. 272 с.
 53. Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. / Укл. Яременко В. В., Сліпущко О. М. Київ : Аконіт, 1999. Т.3. 927 с.
 54. Основи національного виховання : Концептуальні положення /

- В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук та ін. / [за заг. ред. В. Г. Кузя та ін.]. Київ : Інформ.-вид. центр «Київ», 1993. 152 с.
55. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. Київ : Пед. думка, 2001. 514 с.
56. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.
57. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. Київ : Вища шк., 1982. 214 с.
58. Психологія : підручник для пед. вузів / [за ред. Г. С. Костюка]. Київ : Рад. школа, 1968. 572 с.
59. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
60. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : В 2 т. Москва : Педагогика, 1989. Т.1. 480 с.
61. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка : відродження, пошуки, перспективи // Рідна школа. 1994. № 5. С. 13-18.
62. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
63. Русова С. Ф. В оборону казки // Сільська школа. 2001. № 5. С. 11.
64. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка. Київ : ІСДО, 1996. 288 с.
65. Струманський В. П. Морально-ціннісне орієнтування виховної роботи // Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 137-144.
66. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека. Москва : Просвещение, 1990. 263 с.
67. Сухомлинский В. А. О воспитании. Москва : Политиздат, 1973. 272 с.
68. Сухомлинський В. О. Рідне слово / Вибрані твори: У 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1977. Т.3. 670 с.
69. Туров М. Творимо Добру казку // Дошкільне виховання. 1998. № 11-12. С. 6-7.
70. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения : В 2-х т. /

- Академия пед. наук СССР. Пед. библиотека. Ред. Коллегия : В. М. Столетов (пред.) и др. / Под ред. А. И. Пискунова (отв. ред.). Москва : Педагогика, 1974. Т. 1: Теоретические проблемы педагогики. 584 с.
71. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 1999. 576 с.
72. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В.У.Кузьменко / [за заг. ред. З. Н. Борисової]. Київ : Вища шк., 2004. 511 с.
73. Чарівний промінь : казки про природу для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / [За заг. ред. Г. В. Беленької, упорядник Т. С. Конюхова]. Сімферополь : Таврія, 2005. 408 с.
74. Щербакова К. Й., Григоренко Г. І. І росте дитинакова. Київ : Неопалима купина, 2006. 240 с.
75. Якобсон П. М. Психология художественного восприятия. Москва : Искусство, 1964. 86 с.
76. Эльконин Д. Б. Детская психология (развитие ребёнка от рождения до семи лет). Москва : Учпедгиз, 1960. 328 с.